

APROPAMENT A LA SITUACIÓ QUE VIU LA DONA IMMIGRANT AL PAÍS D'ACOLLIDA

Aïna Fàbrega i Vilella. Treballadora social del SAIR St. Boi de Llobregat i SAIR Barcelona
Mar Tosas i de Molina. Psicòloga

RESUMEN

En los últimos años ha aumentado considerablemente el volumen de mujeres inmigrantes que llegan a España, cada una con un perfil distinto según su lugar de procedencia. Son muchos los cambios que se viven durante el proceso de inmigración y su efecto en la persona dependerá de la situación en la que se encuentra: si ha llegado sola, si es residente legal o no en el país de acogida, si es trabajadora autosuficiente o mujer dependiente de su marido, si ha desarrollado un buen proceso de duelo o padece una afectación emocional que le llega a provocar síntomas de estrés, ansiedad o depresión, si ha hecho un buen proceso de integración cultural o muestra resistencia al cambio. Desde el SAIR (Servicio de atención al inmigrante y al refugiado) se trabaja con las mujeres inmigrantes para acompañarlas en un buen desarrollo de su proceso de integración sociolaboral. Para ello se les ofrece como herramientas de trabajo la formación lingüística y la inserción laboral, recursos que previenen el conflicto social. La realidad del proceso migratorio esta cambiando y cada vez más la mujer juega un papel importante tanto en la economía como en hecho de favorecer la integración social dentro de la sociedad de acogida siendo puntos de unión entre las dos culturas. No obstante hay que tener presente que la mujer inmigrante sufre una doble discriminación: por cuestiones de género y por su condición de inmigrante en un país extranjero.

ABSTRACT

The number of immigrant women coming to Spain has considerably increased on the last past years. Each one of these women has also brought different profiles, according to their countries of origin. There are lots of changes going on through every immigration process which will affect each woman depending on her personal situation: if she comes by herself; if she is a legal or an illegal resident in the destination country; if she is a self-sufficient worker or if she depends on her husband for sustention; if she has developed a positive mourning process or if she suffers an emotional affection which is causing her stress symptoms, anxiety or depression; if she has positively adapted to the new culture or if she shows herself resistant to change. The SAIR (attention service for immigrants and refugees) has been working with immigrants by offering linguistic formation to immigrants and with job placement, to help them have a positive social adaptation and therefore preventing social conflict. During the immigration process, women's role in economy as in social integration, acting as union points between the two cultures, is becoming more important every day. However we must consider that the immigrant woman suffers of a double discrimination: gender discrimination and immigrant discrimination.

PERFELS DE LA DONA IMMIGRANT

Al llarg dels últims anys ha augmentat molt el volum d'immigració femenina a Espanya. El percentatge de dones immigrants varia força segons l'origen de procedència, d'aquesta manera s'observa com, dins de la immigració comunitària, el percentatge de sexes està força equilibrat, on predomina la dona immigrant en els països d'Amèrica llatina i l'home en el cas del continent Àfrica.

El perfil de la dona immigrant varia segons quin hagi estat l'objectiu del canvi de país. Moltes de les **dones casades** procedents de l'Àfrica i concretament del Magrib, arriben a Espanya amb la **reagrupació familiar**, tramitada pels marits que treballen a Espanya des de fa temps, que disposen del permís de residència i de treball. En aquest cas la dona obté un paper més "passiu" a l'inici. El seu rol pren importància dins del nucli familiar, amb l'educació dels fills, la sustentació de les necessitats de la família i es du a terme en un context reduït.

L'altre perfil és el de la **dona que arriba sola**, que és més característic de les dones llatinoamericanes, amb l'objectiu de treballar, deixant sovint als fills i marit en el país d'origen. El seu rol és el d'una dona treballadora que guanya diners per sostenir a una família que viu lluny i que és dependent del seu sou.

És evident que existeixen molts perfils diferents de dona immigrant i que cada una té la seva identitat, la seva història, la seva idiosincràsia, i seria erroni simplificar-ho definint uns perfils concrets de població femenina immigrant. No obstant ens serveix per diferenciar els dos tipus de procés migratori que poden realitzar aquestes dones segons el motiu que les porta a deixar el país d'origen.

Cal esmentar també el perfil de la **dona immigrant de segona generació** que ja conviu des de la infància en el país que, sent pels seus pares el d'acollida, per a elles és el d'origen. Una de les característiques d'aquestes dones, noies o nenes és que es mouen entre dos cultures, la familiar i la del seu entorn social. Moltes vegades fan de nexa d'unió entre els pares immigrants que porten més arrelada la seva cultura d'origen i la societat d'acollida. Són els perfils que ens trobem a les escoles, on per exemple les nenes que han après la llengua del país d'origen fan de traductores a les seves mares que encara no la coneixen.

Aquestes nenes o noies, sovint, presenten dificultats per integrar la dualitat de cultures amb les que conviu. Creixen fent un esforç per integrar valors, costums, creences, ideologies i religions, a vegades contradictòries entre si. I es mouen en una constant ambivalència buscant l'acceptació dels dos entorns, el familiar i el social.

Així doncs, els fills/es d'immigrants juguen un paper fonamental

en la incorporació de les seves mares a la vida social. L'aprenentatge de l'idioma, les diferents activitats interculturals realitzades a l'escola, al Casal del Barri, en les activitats extraescolars, moltes vegades son una porta oberta a una major interacció entre les mares immigrants i les autòctones.

IMMIGRACIÓ I GÈNERE

Fins fa relativament pocs anys el paper de la dona en el moviment migratori era encara desconegut. Els estudis que s'havien fet des de la investigació acadèmica i l'estadística, eren sense perspectiva de gènere i des d'un enfoc economista en una societat tradicionalment patriarcal discriminant a la dona en el procés, convertint-se en protagonistes invisibles a la història de les migracions.

Actualment es pot dir que aquesta situació ha canviat ja que ara a la dona se la considera un subjecte que aporta a l'economia i al desenvolupament, alliberant-se de l'estereotip de dona veltadora que des de les teories migratòries neoclàssica i estructural, la deixaven en segon pla. L'increment de dones immigrades pot ser degut a la demanda en els pisos d'acollida d'un perfil de treballador flexible i poc exigent que s'adeqüi a les informalitats de l'economia submergida. No obstant quan parlem de dona immigrant malauradament no podem deixar de parlar d'una doble discriminació. Per un costat la que sofreix com immigrant i per altre la de gènere.

Ens trobem doncs amb perfils de dones que han arribat al país d'acollida acompanyant al marit i que degut a una escolarització insuficient, o quasi bé nul·la les fa dependents de les seves famílies a l'hora de desenvolupar-se en l'espai públic. Es troben amb un desconeixement de l'idioma, un dèficit de coneixement de les habilitats socials que se'ls hi demana per integrar-se a la societat d'acollida, un replantejament de valors i creences davant d'una societat que propicia l'individualisme enfront a la solidaritat i que sovint predomina en les seves societats d'origen, sobretot en certes comunitats rurals. Per tant, no és d'estranyar que durant els primers anys del procés migratori reproduïxin la manera de viure que portaven en el seu país d'origen.

La dona immigrant, que la seva llengua materna no és la del país d'acollida, pot arribar a fer-se **invisible** per la societat. El patiment de la discriminació de gènere, més la dependència que viu en el nucli familiar masculí, i la dificultat per relacionar-se amb l'entorn, poden portar-la a un aïllament social i com a conseqüència al desenvolupament de certs trastorns mentals. Un dels trastorns mentals més relacionat amb el procés migratori és el que va denominar Joseba Achotegui (psiquiatra de la Universitat de Barcelona) com la "**Síndrome d'Ulisses**" (Achotegui, 2002) inspirat en l'obra d'Homer, l'heroi grec, lluny de casa i dels seus familiars, lluita contra les adversitats que el porten a viure una Odissea.

Es tracta de la **síndrome de l'immigrant amb estrès crònic i múltiple**. La seva simptomatologia és variada i es podria classificar en dues àrees: per una banda la **depressiva**, que es presenta majoritàriament en dones, provocant sentiments de tristesa, plors, baixa autoestima, culpa, idees de mort, falta d'interès per realitzar activitats, i manca de desig sexual, i per altra banda l'**ansiògena**, que es mostra amb símptomes com l'ansietat, preocupacions excessives i recurrents, irritabilitat i alteració del son i de la gana. La simptomatologia és de tipus somatomorfa (cefalees, cansament) i pot donar símptomes confusionals (pèrdua de memòria i d'identitat).

Segons Achotegui la Síndrome d'Ulisses es dispara quan l'immigrant es troba en una situació d'**estrès límit**, amb quatre factors vinculats:

- La **soledat**, al no poder portar a la seva família;
- El **sentiment intern de fracàs**, al no tenir possibilitat d'accedir al mercat laboral.
- El **sentiment de por**, per estar moltes vegades involucrats amb màfies o bé transaccions econòmiques infructuoses.
- El **sentiment de lluita i de supervivència**.

Es tracta d'un trastorn que afecta a Espanya a 600.000 immigrants "sense papers" i a altres 200.000 en situació temporal, que no saben si continuaran al país.

L'afectació del procés migratori en l'àmbit psicològic és molt alta. Trobem doncs, diferents fases per les que transcorre la dona immigrant i sobre les que passa, amb més o menys sofriment, depenent dels recursos dels que disposi, tant personalment com de l'entorn que l'envolta.

Una de les fases que comporta més mobilització emocional és la fase anomenada **dol migratori**. Tota persona que immigra en diferent mesura du a terme el procés natural de dol, independentment de quines han estat les causes que l'han portat a abandonar el país d'origen.

El dol es produeix per la pèrdua de diferents aspectes que configuren la identitat i el rol de la dona en el seu país: **El dol per la família i les amistats** (separació de fills petits que reclamen la presència de la mare o la separació de la cura dels pares ja grans generant sentiments de culpa). **El dol per la llengua i la cultura d'origen** (les tradicions, els menjars, el clima, les festes, el vincle amb la terra en la que han crescut, els valors i creences). **El dol per l'estatus** (reestructuració cognitiva de les expectatives amb les que es va marxar. Moltes dones amb estudis mitjos o superiors en el seu país d'origen es veuen obligades a acceptar treballs d'estatus molt inferior en el país d'acollida). **El dol pel contacte amb el grup ètnic** (la pèrdua de contacte amb el nucli d'origen, amb l'entorn social en el que se sentia membre provoca l'aïllament per pèrdua d'una part de la pròpia identitat o bé que es propiciïn els guetos socials, cercant d'aquesta manera la creació d'un nou nucli d'acollida. El fet de que aquest nucli sigui format per persones de la mateixa cultura del país d'origen causa un aïllament col·lectiu dificultant la integració ja que el propi gueto es manté per ell mateix i no requereix d'una interacció amb la societat autòctona)

POSICIONS EN RELACIÓ AL "XOC CULTURAL"

El xoc cultural que es produeix entre la societat d'acollida i l'immigrant es pot resoldre segons diferents processos en els que varia el nivell d'integració del nouvingut a la societat d'acollida:

Marginació: inadaptació, rebuig de les dues cultures, disparador de problemes emocionals (mala execució del procés de dol) i mentals (aparició del Síndrome d'Ulisses).

Separació: manteniment de la cultura d'origen dins del gueto. Aïllament col·lectiu.

Assimilació: Adopció total de la cultura receptora, falta d'estimació pel que és propi, abandonament de la identitat cultural anterior i adquisició d'una nova. Acostumen a transcorre varies generacions perquè es doni aquest fenomen.

Integració: reelaboració d'ambdós cultures. És la posició més constructiva, en la que es dona una acceptació tant de les noves aportacions com de la pròpia identitat.

COM INFLUEIX LA SITUACIÓ DE LEGALITAT O IL·LEGALITAT EN EL PROCÉS D'INSERCIÓ SOCIO-LABORAL DE LA DONA QUE ES DESPLAÇA DEL SEU PAÍS

Un factor important a tenir en compte quan parlem de facilitats per a la integració de la dona immigrant a Espanya és la seva situació legal. És evident que una dona que es troba en una condició

d'ilegalitat tindrà moltes més dificultats per a ser reconeguda en la societat d'acollida. Les diferències legals que existeixen entre gèneres basades en una percepció masculina de la immigració, provoca que per a les dones que emigren sigui més costós aconseguir un permís de residència i la situació d'irregularitat les converteix en vulnerables i dependents del sexe masculí.

La Llei d'Estrangeria (*Llei Orgànica 14/2003 aprovada pel Reial Decret 2393/2004 del 30 de desembre*) que inclou el dret a la reagrupació familiar és força limitada envers la dona immigrant donat que el permís de residència se li concedeix com a dona casada amb un immigrant regularitzat a Espanya. Per optar a la renovació del permís de residència la dona ha de constar com a casada. Així doncs, ha de mantenir la seva permanència amb el marit i deixa d'estar contemplada la possibilitat de separació, al no disposar de permís de treball ni d'ingressos propis, la dona queda desemparada i depenent del marit.

Les dones que no arriben a Espanya amb la reagrupació familiar presenten també limitacions a l'hora de tramitar el permís de residència ja que segons la Llei d'Estrangeria només poden obtenir el permís de residència aquelles persones que disposen d'un contracte laboral, tramitant-se des del seu país d'origen.

El nombre de dones en situació irregular és més elevat que el dels homes i aquest fet comporta que estiguin més exposades a la marginació, la clandestinitat i a ser més dependents de l'altre sexe, amb grans dificultats per a una bona inserció social. La situació laboral de la dona immigrant és força precària en quan a les condicions de treball, degut a la manca de contractació laboral i de reconeixement de la societat d'acollida. Sovint s'obtenen feines poc remunerades o no regulades.

El perfil laboral més comú es dona en l'àmbit del servei domèstic, assistència domiciliària a persones dependents (nens/es, malalts/es, gent gran), en el sector de l'hoteleria, la indústria o el comerç i en casos extrems en treballs que atempten contra els drets humans com és la prostitució obligada o tràfic de drogues. Algunes dones treballen en el negoci familiar durant llargues jornades laborals sense cotitzar a la Seguretat Social, contribuint directament a l'economia familiar. Aquesta situació afavoreix la dependència de la dona al nucli familiar i moltes vegades dificulta la seva autonomia econòmica. A més, cal tenir en compte que a aquestes llargues jornades de treball s'hi afegeix la cura dels fills, de la casa i del marit o altres familiars, que provoquen la incompatibilitat amb les exigències laborals, veient-se obligades a deixar la feina.

DUES HISTÒRIES PROPERES

"La Hayat acaba d'arribar de Tànger fa tan sols dues setmanes, acompanyada dels seus fills i el seu marit. Gràcies a la tramitació de la reagrupació familiar el marit de la Hayat que ja fa quasi deu anys que viu a Espanya, ha aconseguit reconstruir la seva família i segons diu Hayat oferir-li millors condicions de vida tant a ella com als seus fills.

Hayat no entén pràcticament res del català ni del castellà i ens mira amb cara de sorpresa davant la situació d'entrevista a la que no està acostumada. L'acompanya com a traductora la seva tia que ja fa quatre anys que també viu al barri i que ja domina

la llengua. El motiu que porta a la Hayat a visitar-nos és que vol recollir informació sobre les classes de castellà que s'ofereixen en el Servei i també voldria rebre orientació laboral, ja que està molt interessada en poder treballar a mitja jornada quan els seus fills vagin a l'escola"

"Mariana és una noia d'Hondures que arriba al Servei demanant una entrevista per què l'ajudem a trobar una feina i també està preocupada per la seva situació legal al país i vol saber quant de temps ha d'esperar perquè li renovin el seu permís de treball. Ara vol canviar de feina ja que està cansada de treballar en el servei domèstic i ara l'interessaria poder treballar de caixera en un supermercat, en una fleca o bé de manipuladora en una fàbrica. Aquests són els perfils que l'interessen i nosaltres li proposem que primer de tot tingui una entrevista amb l'advocat perquè li resolgui els dubtes sobre la documentació i després tindrà una entrevista amb la professional encarregada de la inserció laboral amb la qual actualitzaran el CV, comentaran ofertes de feina que disposen en el servei a través dels contactes que mantenim amb les borses de treball, empreses, ETT, o bé particulars, per tal de trobar aquella que s'adequa més al seu perfil i al seu interès. Se li proporcionen les eines perquè dugui a terme una recerca activa de feina: la premsa laboral del dia, un telèfon i es prepara a través de la tècnica del rol-playing una possible entrevista de treball en l'oferta escollida. Finalment es realitza una valoració de les experiències laborals anteriors i es revisen les noves condicions que es busquen. Es fa un seguiment de la usuària a nivell laboral i personal ja que és una persona que assisteix assiduament al Servei i es fa una petita avaluació de com està essent l'ajuda rebuda, si l'està aprofitant, si se sent ben atesa, si compleix les seves expectatives i, quins canvis hi ha hagut"

Aquests són dos casos exemple del tipus de demanda que es rep en el Servei d'Atenció a l'Immigrant i al Refugiat del barri de Molí Nou de Sant Boi de Llobregat (Baix Llobregat, Comarca de Barcelona).

EL TREBALL D'INSERCIÓ SOCIOLABORAL DES DEL SERVEI D'ATENCIÓ A L'IMMIGRANT I AL REFUGIAT (SAIR)

El SAIR és un servei integral de l'ONG **Iniciatives Solidàries** per informar, orientar, acollir i assessorar socio-laboralment i socio-jurídica. Està dirigit a immigrants, desplaçats, sol·licitants d'asil i refugiats. El SAIR és un servei que complementa el treball que les administracions i associacions fan amb la població immigrada en el barri i/o municipi.

Te com a objectius:

- Facilitar la integració del col·lectiu immigrant,
- Crear un Punt d'Observatori referent vers la situació de la integració social dels immigrants.
- Sensibilitzar la societat d'acollida vers el coneixement d'altres cultures.
- Campanya permanent per a la Convivència Intercultural i en contra del Racisme i la Xenofòbia.
- Fomentar el voluntariat, la participació ciutadana i el moviment associatiu.
- Coordinar-nos amb altres entitats que conformin el teixit associatiu de la població així com amb les administracions corresponents.

El SAIR té com a objectius de treball la **formació lingüística** (català- castellà) i **d'inserció laboral** eines bàsiques en la integració social dels nouvinguts. La comunicació és la via principal de relació amb l'entorn i sense el coneixement de la llengua les activitats quotidianes més ordinàries (comprar al mercat, agafar el transport públic...) és fan força difícils.

El coneixement de la llengua i la inserció són elements de prevenció de conflicte social, doncs si parlant s'arriba a entendre la gent, és justament això, parlar (amb el mateix idioma/codi lingüístic) el que possibilita la comprensió dels valors, la cultura i la cosmovisió dels uns i els altres. D'aquesta manera s'evita el prejudici i la possible formació de guetos lingüístics que no afavoririen en res la integració i la convivència. Per aquest motiu el SAIR destina un gran esforç en l'acollida, l'atenció i la formació de l'idioma a dones d'origen immigrant. Actualment tenim un grup de dones Brasileres duent a terme classes de Català i Castellà a un grup de dones magrebines. Amb elles es treballen molts aspectes de la vida social, cultural, laboral i el seu rol dins de la societat.

La nostra entitat dona molta importància a la integració dels nouvinguts en el medi habitual on es relacionen, viuen i treballen .

Les dades recollides en el SAIR al llarg de l'any 2005 ens proporcionen una idea del volum i les característiques dels usuaris que s'atenen al servei. Així doncs, durant aquell any es van acollir, informar i assessorar a un total de 761 persones de les quals 355 havien estat dones i 406 homes. Un 35% de persones ateses provenien de l'Àfrica, un 6% d'Europa i un 53 % de l'Amèrica llatina. A les poblacions del Marroc, Ghana, Gàmbia predominava el gènere masculí, contràriament a Equador, Brasil, Bolívia on el gènere femení era el dominant.

REFLEXIONS FINALS

Podríem dir que el col·lectiu de dona immigrant és tant divers com les històries que les acompanyen en cada procés d'immigració. En el SAIR és un fet que s'observa dia a dia amb cada nova demanda que es rep. Per aquest motiu hem de tenir molta cura de no estereotipar ni estigmatitzar a la dona immigrada. La realitat actual ens indica que el gènere femení cada vegada més s'està independitzant de l'home i aquest és un fenomen que també es dona dins del procés d'immigració, on ara la decisió d'emprendre el viatge i els esforços per dur a terme una bona integració social comencen a córrer, en alguns casos, a càrrec de la dona.

La dona immigrant sovint juga un paper important en la conjuntura entre les dues cultures i aquest enllaç entre identitat i integració dependrà també en part de que la societat d'acollida vulgui establir punts d'unió o bé crear obstacles. L'objectiu del treball que es fa en el SAIR és precisament que la dona immigrant pugui superar aquests obstacles i afavorir una política d'integració que potencii la igualtat d'oportunitats. La meta que es proposa des del servei és augmentar les capacitats de la dona immigrant perquè pugui dur a terme una participació activa a la vida i a les institucions del país d'acollida.

Aquesta tasca es realitza de manera multidisciplinària, l'equip de professionals (treballadores socials, psicòloga, advocat, educadora social) treballa en coordinació per tal de donar una atenció integral a la demanda de la dona immigrant.

El SAIR és un servei que forma part d'una xarxa d'organitzacions públiques i privades que es posen a la disposició d'aquest col·lectiu amb la meta d'afavorir la inclusió social. En aquest entramat d'institucions s'inclouen els Serveis Socials de l'Ajuntament, les Associacions de Veïns, els casals del barri, les Organitzacions no Governamentals, les escoles i els EAP que reben les demandes de les escoles,...

És important anomenar el paper que juga l'escola com una de les institucions més presents en l'entorn social d'aquestes mares immigrants. L'escola és un punt de trobada de diferents cultures i la tasca que es proposa dins de l'àmbit educatiu és treballar també de forma multidisciplinària cap a un afavoriment de la integració de la mare immigrant i d'una sensibilització vers la societat d'acollida per tal de superar aquestes barreres culturals esmentades anteriorment.

Referències bibliogràfiques:

- ACHOTEGUI, J. (2002): *La depresión en los inmigrantes: una perspectiva transcultural*. Editorial Mayo.
- AMARA, F. (2004): *Ni putas ni sumisas*. Càtedra.
- BLANCO, C. (2000). *Las migraciones contemporáneas*. Alianza.
- BERTRAN, J. (2005): *La interculturalitat*. UOC.
- BENHABIB, S. (2005): *Los Derechos de los otros: extranjeros, residentes y ciudadanos*. Gedisa.
- CALLEJA, JM. (2006): *¿Qué hacemos con los inmigrantes?*. España.
- CASADO, M. (1995): *Relacions nord-sud: conceptes clau*. Octaedro.
- EL KHAYAT, R. (2004): *La mujer en el mundo árabe*. CIDOB
- GARCIA, S., de la SERNA, M. (1995): *A cara descoberta. Ser marroquina i viure a Catalunya*. Viena Columna.
- MERNISI, F. (2001): *L'Harem occidental*. Edicions 62.
- MERNISI, F. (2000): *Marruecos a través de sus mujeres*. Ediciones del Oriente y del Mediterráneo.
- MERNISI, F. (2000): *Somnis de l'harem*. Columna.
- NAÏR, S. (2002): *La Immigració explicada a la meua filla*. Fundació Caixa de Sabadell.
- STALKER, P. (2004): *Emigrar no és ninguna ganga*. Intermón Oxfam.
- SERNA, A. (2001): *Al sur de Tarifa. España-Marruecos: un malentendido histórico*. Marcial Pons

www.aulaintercultural.org

www.edualter.org

www.nodo50.org

www.afrol.com

www.iniciatives.org

i per saber-ne més sobre la ONG **Iniciatives Solidàries** visitar la pàgina web:

www.iniciatives.org